

نقش مدیریت شهری در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی (مطالعه موردی: شهر ایلام)

صادق صیدیگی^۱

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

رحیم سرور

استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

عبدالرضا فرجی راد

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۰۷

چکیده

تمرکز روزافزون افراد در نواحی شهری و رشد سریع شهرنشینی ناشی از مهاجرت و همچنین افزایش طبیعی جمعیت شهر، مشکلاتی را در ارائه خدمات مناسب با میزان افزایش جمعیت شهری به وجود می‌آورد. در این رابطه نقش مدیران شهری کارداران در قالب یک‌نهاد مدیریتی فراگیر و کارآمد در رفع مشکلات و نیازهای روزافزون شهروندان ضرورت پیدا می‌کند تا نهایتاً دستیابی به توسعه انسانی پایدار در شهر میسر گردد. اهداف این پژوهش شامل: شناسایی عوامل مؤثر در بهبود مدیریت شهری ایلام و تأثیر آن در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی است. در این راستا با این فرض که مدیریت شهری ایلام با توجه به سطح تحصیلات و جنسیت شهروندان، تشکیلات مدیریت منسجم و کارآمد، مشارکت بیشتر شهروندان، حفظ حقوق شهروندی و ارائه خدمات مناسب به شهروندان می‌تواند در اداره امور شهر و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی موفق باشد: به نقش و عملکرد مدیریت شهری ایلام پرداخته است. روش پژوهش توصیفی - تحلیلی، کاربردی و مبتنی بر پیمایش یا زمینه‌یابی هست. جامعه مورد مطالعه شهر ایلام و حجم نمونه ۳۸۱ نفر می‌باشد. در نتیجه باید گفت که مدیریت شهری از انسجام، انعطاف‌پذیری، کارآمدی و مشارکت لازم برخوردار نیست؛ و نیاز است جهت ارتقای فرهنگ شهر و شهرنشینی شهروندان توجه بیشتر و برنامه‌ریزی دقیق‌تری داشته باشد. آگاه‌سازی، آموزش و توانمندسازی شهروندان جهت ارتقای مهارت‌ها و کسب عادت‌های صحیح زندگی اجتماعی پیش شرط لازم در اداره امور شهر هست؛ و این امر نیاز به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری اجتماعی دارد که مدیریت و حاکمیت شهری ایلام می‌تواند تنها از این طریق به توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی نزدیک‌تر شود.

واژگان کلیدی: مدیریت شهری، فرهنگ شهر و شهرنشینی، خدمات شهری، حقوق شهروندی و مشارکت شهروندان، شهر ایلام.

مقدمه

توجه به مدیریت شهری به عنوان ابزاری که به وسیله آن می‌توان توسعه پایدار فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را به وجود آورد، قابل توجه است. در چنین فرآیندی مدیریت شهری به خصوص شهرداری‌ها در شهر می‌توانند با عنوان کارگزاران محلی به بهبود مناسبات اجتماعی شهروندان کمک کنند. در حوزه مطالعات شهری، نظام مدیریت شهری از مباحث مهم و گسترده‌ای برخوردار است که عبارتند از: بهبود نظام مدیریت شهری، گسترش مشارکت‌ها در مدیریت شهری، مدیریت شهر و توسعه فرهنگی، مدیریت شهر و توسعه سیاسی، مدیریت شهری عقلایی و کارا، مدیریت شهری و سیاست‌های شهری، فرهنگ شهری و مدیریت شهری، حقوق شهری، مدیریت شهری و جامعه، مدیریت گرای، مسائل سازمانی (Nejati hosseini, 2000:20). و توجه مدیریت شهری به این موارد می‌تواند در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی مؤثر باشد. مدیریت شهری که برای تحقق مشارکت مردم در فرآیند تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، نظارت و اجرای سیاست‌گذاری‌ها در سطوح محلی و منطقه‌ای فعالیت می‌کنند و از این طریق زمینه حضور و مشارکت خود را در امور شهری فراهم می‌نمایند به همین دلیل، شوراها به عنوان سازمانی محلی اطلاق می‌شود که نوعی حضور نهادینه شده مردم و منشأ شکل‌گیری خدمات شوراها می‌باشد. Margre, Jaume & (2004), Bertrana, Xavier). ساماندهی و برنامه‌ریزی‌های شهرهای جهان که از سال‌های گذشته به‌ویژه بعد از جنگ جهانی دوم در کشورهای پیشرفته آغاز شده بود. در دهه‌های اخیر مورد توجه برنامه‌ریزان شهری در کشورهای در حال توسعه قرار گرفت و به‌منظور یافتن راه‌حل‌های منطقی در نظم دهی و طرح‌ریزی شهری علاوه بر سیاست‌های راهبردی خاص در مجموعه‌های شهری و مناطق کلان‌شهری نیز مورد نظر واقع شد. (Shokoei, 2003:189).

در حال حاضر تعامل فرهنگی و مشارکت مدنی به دلیل ضعف قوانین مدیریتی و عدم آشنایی مردم در اداره امور شهرها هنوز نتوانسته چندان خودنمایی نماید؛ و این مسئله‌ای است که در حال حاضر اکثر شهرها و از جمله شهر ایلام را از این قاعده جدا نکرده است. با توجه به موقعیت ایلام و سابقه تاریخی آن، شناسایی عوامل مؤثر در بهبود عملکرد مدیریت شهری و تأثیر آن در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی مورد توجه پژوهش حاضر قرار گرفته است. مشروطه‌خواهی در ایلام به‌مانند دیگر شهرهای ایران رخ نمود و از نتایج آن تأسیس ادارات، انجمن شهر، شهرداری، دادستانی بود. این شهر در سرشماری سال ۱۳۳۵، ۸۳۴۶ نفر جمعیت و در سرشماری سال ۱۳۹۵، ۱۹۴۰۳۰ نفر جمعیت داشته است؛ که در طول سال‌های گذشته برنامه جامع توسعه را پشت سر گذاشته است؛ اما علی‌رغم سوابق تاریخی و گسترش تحولات کالبدی و جمعیتی هنوز نتوانسته آن‌طور که باید در مدیریت شهری موفق باشد و در موارد زیر شرایط مناسب را فراهم نماید: آموزش شهروندی، شناخت دقیق نیازهای شهر و شهروندان، ارائه خدمات شهری متناسب با نیاز شهروندان، حفظ و رعایت حقوق شهروندی، افزایش همکاری ارگان‌ها و سازمان‌های دولتی و خصوصی، روابط بیشتر و مؤثرتر بین شهروندان و مدیران، استفاده بهینه از سرمایه و بودجه مالی موجود در جهت توسعه شهر و فرهنگ شهر و شهرنشینی، عدم توجه کافی به وجود شهردار مدرسه و شورای محله و غیره علاوه بر موارد ذکر شده، نامتجانس بودن فرهنگ شهری به دلایل مختلف از جمله مهاجرت‌های روستائیان و قومیت‌ها به شهر ایلام در بیشتر مواقع، با سازمان‌شکنی اجتماعی و تغییر ساختار سنی به همراه است و این خود مسئله‌ای است جهت کند شدن رشد فرهنگ شهر و شهرنشینی ایلام و تلاش بیشتر مدیریت شهری و اعمال تغییراتی در آن تا بتواند این

ناهمگونی‌ها را بهبود ببخشد، در این پژوهش تلاش می‌گردد که به این سؤال پاسخ داده شود آیا مدیریت شهری در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی تأثیر مثبت و معناداری دارد؟

مبانی نظری

پیشینه تاریخی مدیریت شهری به سال ۱۹۷۶ برمی‌گردد که در کنار مفاهیمی چون برنامه توسعه پایدار شهری و پروژه شهر سالم در دستور کار یکی از برنامه‌های توسعه سازمان ملل (UNOP) با عنوان مدیریت شهری قرار گرفت. این برنامه که به منظور کمک به توسعه شهرهای جهان سوم مطرح شد، مجموعه سیاست‌ها و برنامه‌هایی است که برای کشورهای در حال توسعه به خصوص شهرهای بزرگ ارائه شد. در مجموع سابقه نظریه‌پردازان در مورد مدیریت و تصمیم‌گیری به عنوان عامل اصلی و غالب در روند شهرسازی فراتر از قرن حاضر نمی‌رود. در این دیدگاه شهر نتیجه فرآیند تصمیم‌گیری جزء به جزء و جمعی خانوارها، مؤسسات سرمایه‌گذاری، بانک‌ها، شهرداری‌ها، سازمان‌های قانون‌گذاری و بسازو بفروش‌هاست. (Papeli yazdi, 2010: 323).

مدیریت شهری یک نهاد فراگیر و درگیر با موضوعات و پدیده‌های گسترده و متنوع شهر و شهرنشینی است که به طبع از شرایط عمومی محیط اجتماعی خود تأثیر می‌پذیرد و خود را با امکانات بالقوه و محدودیت‌های ناشی از آن هماهنگ می‌کند. تعاریف بسیاری از مدیریت شهری بیان شده است، از جمله اینکه؛ مدیریت شهری عبارتست از اداره‌ی امور شهر برای ارتقای مدیریت پایدار مناطق شهری با در نظر داشتن و پیروی از اهداف، سیاست‌های ملی، اقتصادی و اجتماعی کشور یا مدیریت شهری به عنوان چارچوب سازمانی توسعه‌ی شهر، به سیاست‌ها، برنامه‌ها، و طرح‌ها و عملیاتی گفته می‌شود که بتواند رشد جمعیت را با دسترسی به زیرساخت‌های اساسی مانند مسکن، اشتغال و مانند آن، مطابقت دهند. (Rakodi, 2001)

تعریف دیگری نیز ارائه شده است که مدیریت شهری را هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های مبتنی بر رفع مشکلات شهری و در جهت خدمات‌رسانی به شهروندان، زیر نظر ارگان‌های مسئول مانند شورای شهر و شهرداری‌ها تعریف کرده‌اند. (Cheema, G. Shabbir, Ward, Sandra E. (1993)). سیستم مدیریت شهری اصولاً یک سطح و رده فضایی مدیریت محلی برای اداره همه امور یک شهر به عنوان یک واحد فضایی مطرح است. (McGill, R. 1998). مدیریت شهری، فرآیندی از مسئولیت‌ها و اقدامات مرتبط شامل سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، سازماندهی، اجرا، نظارت و کنترل است که، برای نیل به اهداف عملیاتی خاص در سطح جوامع شهری تنظیم شده است. شکل‌گیری این فرآیند و تحقق اهداف عملیاتی آن نیازمند یک ساختار متناسب و کارآمد برای اعمال مدیریت است. در این ارتباط، مدیریت شهری باید دیدگاه جامع‌نگرتری درباره اجزا و عناصر سیستم شهری اختیار کند. (Van Dijk, M.P. 2006).

پال (۱۹۷۵) در نظریه مدیریت مداری شهری خود چنین بیان می‌کند که این نظریه موضوع بسیاری از مطالعات شهرشناسی بنیانی که مبتنی بر نظریه پردازی است و جهت‌گیری عملی محض دارد و مرزهای دانش شهرسازی را گسترش می‌دهد، قرار گرفته است. از نظر پال نقش مدیران شهری (اعم از شهرداران، مدیران شرکت‌های ساختمانی، مدیران دولتی مرتبط با امور شهری)، در توزیع منابع از اهمیت خاصی برخوردار است. پال روی استقلال نسبی مدیران شهری تأکید دارد، با وجود این مطالعات شهرشناسی اخیر در زمینه مدیریت گرایشی نشان داده است که

مدیران تحت تأثیر نیروهای اقتصادی، مقررات دیوانسالاری و مقررات نظام مدیریت شهری هستند و برخلاف نظریه پال از استقلال عمل مورد انتظار برخوردار نیستند. (Papeli yazdi, 2010:323).

در حدود سال ۱۹۷۳ لی پرستون و جیمز پست، مشارکت را به‌عنوان سومین انقلاب مدیریت نام‌گذاری کردند. اولین انقلاب استفاده از سلسله‌مراتب، دومین انقلاب جدا شدن مدیریت از مالکیت و در نتیجه حرفه‌ای شدن مدیریت بود. استدلال لی پرستون و جیمز پست بر این دیدگاه استوار است که تنها مدیریت مشارکتی است که سازمان را قادر می‌سازد تا از طریق استفاده مؤثر از توانایی‌های اعضای، خود را با محیط شدیداً در حال تغییر تطبیق داده و در عین حال به راضی نمودن اعضای سازمان از طریق ارضای نیازهای اساسی، انسانی بودن شغل، پاسخگویی به انتظارات روزافزون نیروی کار قابل و آموزش‌دیده و آموزش‌یابنده پردازد. (Mohammadzadeh, 2010:183).

به‌طور کلی مدیریت شهری باید مبتنی بر اصولی باشد که در واقع پی و شالوده‌ی آن را به وجود می‌آورند. این اصول را به ایجاز می‌توان چنین برشمرد: ۱- اصل تربیت شهری و آموزش شهروندی؛ ۲- اصل نظریاتی مداوم از شهروندان؛ ۳- اصل ضوابط مدون و منتشر شده برای آگاهی و راهنمایی شهروندان؛ ۴- اصل رعایت بعد زمان در اقدامات و اجرای امور؛ ۵- اصل جلب اعتمادبخش مردمی و بخش خصوصی؛ ۶- اصل اختیار و مسئولیت؛ ۷- اصل بازبینی و تجدیدنظر در اقدامات انجام‌شده و پندآموزی از تجربیات گذشته. (Mazini, 2000:52). رسیدن به چنین اصولی می‌تواند در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی بسیار مؤثر باشد. همچنین توسط تعدادی از دانشجویان و پژوهشگران رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، شهرسازی و مدیریت پژوهش‌هایی در زمینه مدیریت شهری صورت گرفته است، از جمله علیرضا دبیر (۱۳۹۰)، مهدی نورمحمدی (طی سال‌های ۷۷-۸۶)، کاوه ضیافتی (۱۳۸۵)، هزار خالیدی (۱۳۸۹)، شادی بیگلری (۱۳۸۹)، حمید عباسی شکوهی (۱۳۷۹)، مصطفی خزایی (۱۳۸۷)، که در جای خود بااهمیت و قابل‌استفاده است و در آن‌ها اشاراتی به مدیریت شهری در شهرهای ایران شده است. اما تاکنون رساله‌ای در شهر ایلام در ارتباط با مدیریت شهری و نقش آن در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی انجام نشده است، بنابراین می‌توان گفت پژوهش حاضر در خصوص نقش مدیریت شهری در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی پژوهشی جدید و نوین هست.

مدیریت شهری ۱: مدیریت شهری از دیدگاه سیستمی عبارت است از یک سازمان گسترده متشکل از تمام عناصر و اجزاء رسمی و غیررسمی ذی‌ربط و مؤثر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهر باهدف اداره، هدایت، کنترل و توسعه همه‌جانبه و پایدار شهر مربوطه که در این مفهوم مدیریت شهری از نوع سیستم‌های باز و بسیار پیچیده انسانی و اجتماعی است که با عناصر و روابط بسیار متنوع و متعدد مواجه است (Kazimian, 2004: 56)

توسعه شهری ۲: توسعه شهری در قالب شهرسازی با عنوان اقدامی از پیش اندیشیده شده برای سکونت انسان است. از دیدگاه جامعه‌شناسی شهری توسعه شهری ابزار کلیدی در نظام مدیریت شهری برای چاره اندیشی علمی در رویارویی با پیامدهای ناشی از نظام مدیریت شهری است. (Mc.Gill, 1998) بنابراین توسعه شهری را می‌توان مبنای

تجدید ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حقوقی شهری تلقی کرد که هدف آن در درجه اول بهبود فرآیند شهرنشینی و روند شهرگرایی، ترمیم محیطزیست شهری، سامانمند کردن شهری و تقویت جنبه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زندگی شهری است. (Nejati Hosseini, 2000: 7).

فرهنگ ۱: مجموعه‌ای از باورها و رفتارهای گروه‌های انسانی است. فرهنگ را می‌توان متشکل از ارزش‌های گروهی معین و هنجارهایی دانست که از آن پیروی می‌کنند و کالایی مادی پدید می‌آورند. فرهنگ با زندگی شهری بالیده و راه تکاملی پیموده است. شهر واقعی، فارغ از زمان و مکان، بدون فرهنگ بی‌معناست. فرهنگ شهری پدیده‌ای کهن سال است که هر روز نو می‌شود. فرهنگ شهری همراه با دگرگونی‌های شگرف سده بیستم، چنان دگرگون گشته است که با تحولات این مفهوم در گستره تاریخ آن برابری می‌کند. (Farhang Moein, 2007: 767).

توسعه فرهنگی ۲: فرهنگ در معنای وسیعش در ذات و نفس خود آفریننده‌ی دگرگونی است اگر شخص فاقد شناخت فرهنگی نسبت به موضوعات جامعه خود باشد، یعنی محیط اطراف خود را نشناسد و روابط انسان و محیط را درک نکند یا اگر درک کرد سهمی از خود برای ایجاد تحول در این روابط نگذارد، فاقد فرهنگ خاص خود در حوزه فعالیتش خواهد بود (Rezaei Rad, 2000: 2).

کنفرانس جاکارتا در سال ۱۹۷۳ پس از بیان ویژگی‌های محلی و منطقه‌ای، الگوهای توسعه را اعلام داشت. هرگاه توسعه بر یک مفهوم اقتصادی صرف تکیه کند، بر تفاوت‌ها و بحران‌های اجتماعی دامن خواهد زد. پیامد چنین وضعی اختلال در ساختار ملی است و توسعه فرهنگی به‌عنوان کاوش مستمر نظام‌های ارزشی و وسیله برانگیختن و آگاهی اجتماعی می‌تواند ابزاری برای آزادسازی و پایان دادن به جدایی سنت و تجدد شهر و روستا باشد (Gholfi, 2001: 56).

شهر و شهرنشینی ۳: روشن است که ویژگی‌های شهر در دوره‌های متفاوت مناطق مختلف یکسان نبوده است و در مفهوم شهر در هر دوره و مناسب با هر سرزمین در طول تاریخ تفاوت‌هایی وجود دارد. مارکس^۴ بر همگونی و یکسان بودن شهر و روستا خصوصاً با پیشرفت فناوری تأکید می‌ورزد. ماکس وبر^۵ نیز بر عامل مشارکت در مدیریت شهر و وجود شهر تأکید می‌کند. به عبارت دیگر از دیدگاه نظریه مارکسیستی، شهر عرصه‌ای است از مبارزه طبقاتی و هدف بلافصل یک شهر ساز عبارت است از حذف موانعی که موجب منافع نابرابر شهروندان می‌گردد (Max Weber, 1991: 210). شهرنشینی کلاً در معنی زندگی یک جمعیت در شهرها بکار می‌رود ولی معمولاً با افزایش شمار ساکنان شهرها نسبت به ساکنان روستایی یک کشور یا منطقه اشاره دارد و با شهرگرایی متفاوت است. به عبارتی شهرنشینی فرآیندی است که در آن تغییرات اجتماعی، نوگرایی و تمرکز جمعیت صورت می‌گیرد و فرهنگ شهر و شهرنشینی با دگرگونی در سبک زندگی مردم و تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها حاصل می‌شود (Shokouei and Musa Kazemi, 2007: 45).

1. Culture
2. Cultural Development
3. City and Urbanization
4. Marx
5. Max weber

فرهنگ شهر و شهرنشینی^۱: توجه به فرهنگ در امر شهر و مدیریت شهری از اهمیت بسزایی برخوردار است. رشد شهرنشینی و صنعتی شدن، جوامع شهری و فرهنگ جامعه را به سرعت از اعتقادات و آداب و سنن دور کرد و تمایل به زندگی امروزی و استفاده از رفاه و ارزش‌های مادی به‌نوعی ارزش اجتماعی تبدیل شد به‌گونه‌ای که رشد تجملات و تزئینات در سیمای شهر و خانه‌ها از همیشه نمایان‌تر شد و جامعه‌ها را از پابندی به یکدیگر و مناسبات خانوادگی و خویشاوندی دور کرد. هر شهری در کنار ساخت فضاها و کالبد شهر، نیازمند برقراری روابط معقول بین محیط طبیعی و فیزیکی با وضع اجتماعی و فرهنگی است (<http://www.tebyanzn.ir>).

شهروندی^۲: شهروند از شهر (city) ریشه می‌گیرد و این کلمه از واژه لاتین «سویتاس» (civitas) مشتق است. سویتاس تقریباً معادل واژه پلیس (polis) در زبان و فرهنگ یونانی است؛ بنابراین شهر تنها مجتمعی از ساکنین یک منطقه معین نیست بلکه مفهوم واحد سیاسی مستقلی را افاده کرده می‌کند. دقیقاً به همین دلیل است که شهروند فقط به ساکن شهر گفته نمی‌شود بلکه معنای فراتر از آن را دارد. شهروند ضمن اینکه ساکن شهر است در سازماندهی شهر و مملکت نیز مشارکت دارد (Nawabakhsh, 2010: 8).

مفهوم شهروندی^۳: مفهوم شهروندی در بعد اجتماعی که ناظر بر حق مداری انسان مدرن می‌باشد، ایده‌ای است که در اروپای غربی زاده شد و در قرن شانزدهم همزمان با فراگیر شدن انتشار یافت. قبول حقوق و وظایف قانونی و سیاسی ناشی از جایگاه شهروندی بنیاد اصلی و ایده اساسی این مفهوم است. بعدها برخورداری از حداقل رفاه، مانند حق داشتن سرپناه و حداقل معیشت و نظایر آن به حقوق شهروندان اضافه شده و در پیوستار زمان مفهوم «شهروندی اجتماعی» از آن سر برآورد (Esmaeili, 2001: 107).

حقوق شهروندی^۴: وضعیت بهره‌مندی از حقوق و داشتن تکلیف به‌عنوان ساکن یک شهر یا عضو یک کشور است. شهروند بودن یعنی عضو یک واحد سیاسی مثل دولت مدرن یا یک دولت - شهر بودن. تعلق شخص به جامعه سیاسی هم جنبه عاطفی دارد (حس تعلق) و هم جنبه حقوقی (حس مشارکت در تصمیم‌سازی). شهروند در نظام‌های امروزی وضعیتی است که هم با حقوق و تکالیف در سطح ملی و محلی پیوند دارد. برخی از عمده‌ترین تکالیف و حقوق شهروندی به‌قرار زیر است. مشارکت در مدیریت، در آبادانی، در بهبود محیط، در تأمین ایمنی، در بحث‌های عمومی و در انجمن‌ها و تشکل‌های گوناگونی که درباره‌ی مسائل محلی و کشوری گفتگو می‌کند (Pauladi, 2000: 575).

مشارکت^۵: در معنای تخصصی مشارکت یعنی شرکت افراد در تصمیم‌گیری در حیطه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، اقتصادی، مکانی - فضایی و مذهبی. در این معنا تصمیم‌گیری اهمیتی فراوان در مشارکت دارد، اما در معنای دوم مشارکت زمانی رخ می‌دهد که افراد حقوقی غیرقابل‌انکار داشته باشند. منابعی که مشارکت را به معنای دوم به کار می‌برند، فوراً از شهروندی یاد می‌کنند (Piran, 2009: 758).

¹. Urbanization and urban culture

². Citizen

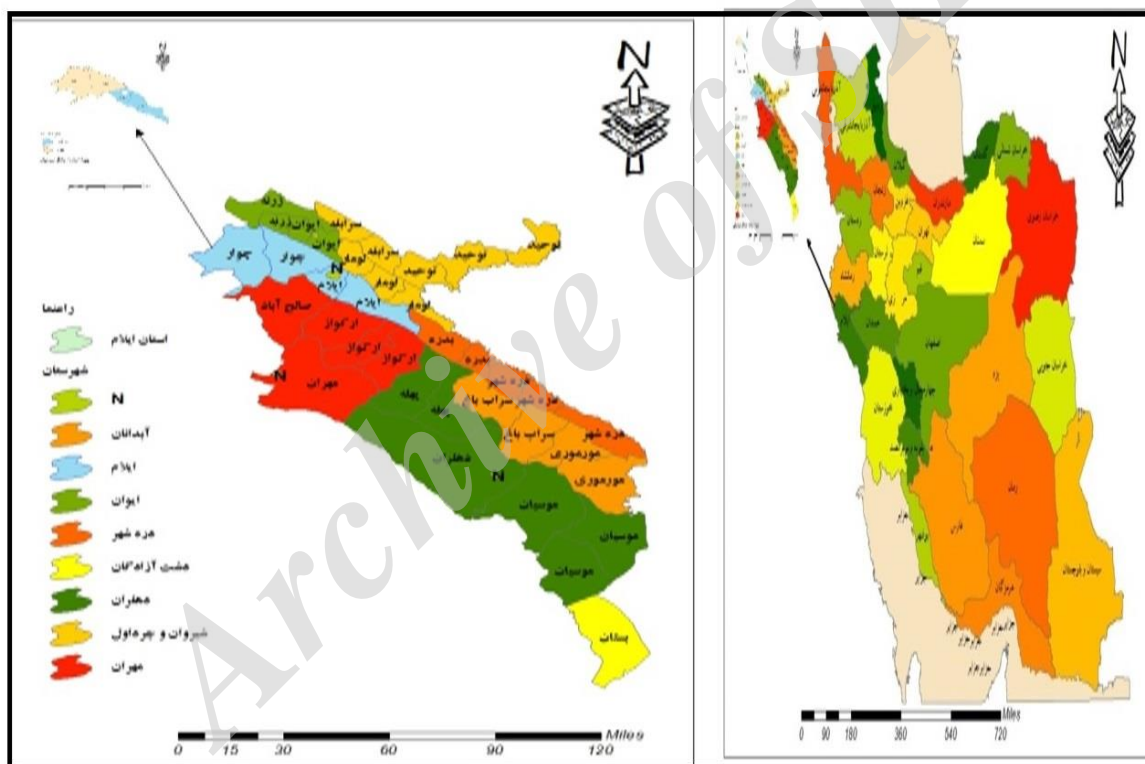
³. The concept of citizenship

⁴. Citizenship rights

⁵. association

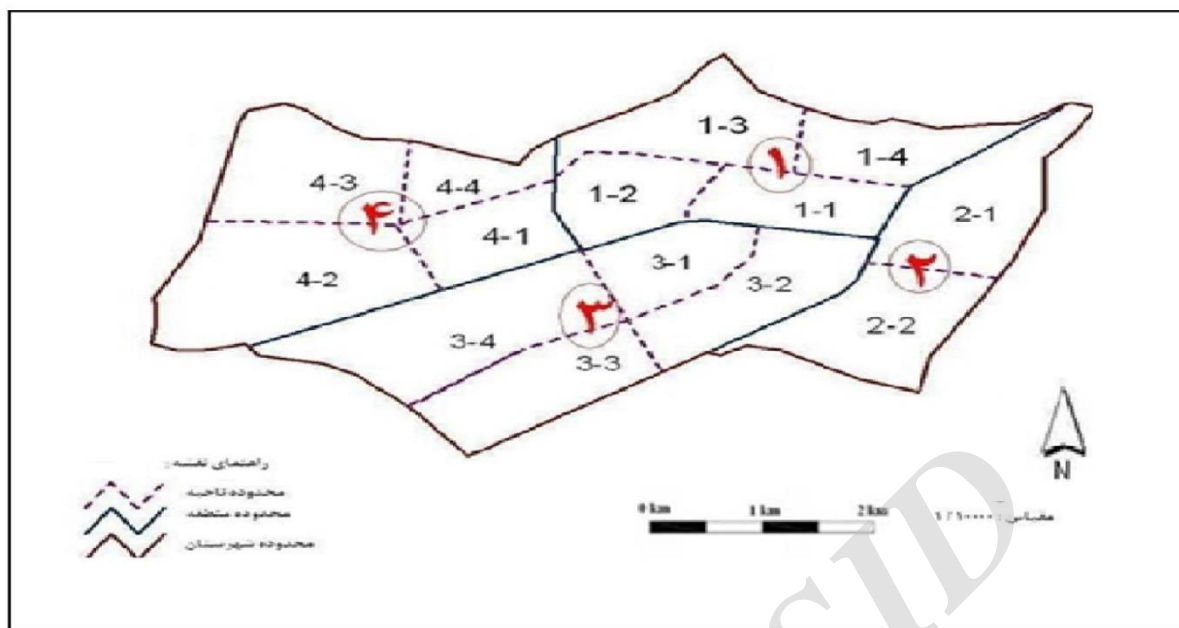
محدوده مورد مطالعه

شهر ایلام از نظر جغرافیایی بین ۳۳ درجه و ۲۱ دقیقه و ۳۰ ثانیه تا ۳۳ درجه و ۵۱ دقیقه و ۴۸ ثانیه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۴۱ دقیقه و ۰۷ ثانیه تا ۴۶ درجه و ۵۱ دقیقه و ۱۹ ثانیه طول شرقی در شمال غربی استان قرار گرفته و با شهرستان‌های ایوان، سیروان، چرداول، دره شهر، مهران و کشور عراق همسایه است (Afshar Sistani, 1993:95). ایلام در سال ۱۳۱۵ شهر شده است. این شهر در بین ۲۱ شهر استان در سال ۱۳۹۵ در رتبه اول قرار داشته است. رتبه‌ای که از سال ۱۳۳۵ تاکنون برای آن هم چنان حفظ شده است. ایلام بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ دارای ۱۹۴۰۳۰ نفر جمعیت بوده است. (Statistics Management and Planning Organisation of Islamic Republic of Iran, 2011:300). در سال ۱۳۹۵ مساحت شهر ایلام برابر ۶۷/۲۱۲۸۰۴ هکتار بوده که ۶۲/۱۰ درصد مساحت استان در بر گرفته و به ۴ منطقه شهری، ۱۴ ناحیه شهری و ۳۸ محله‌ی شهری تقسیم شده است. (Boed Technic Consulting Engineers, 2005).

شکل ۱. موقعیت شهر و استان ایلام در کشور (Source: Ilam DEpartement of Roads & Urban Development, 2011:35)

اطلاعات موجود نشان می‌دهد که در اولین سرشماری قابل استناد در سال ۱۳۳۵ رقمی برابر ۸۳۴۶ نفر جمعیت داشته است، به این ترتیب جمعیت آن طی این دوره ۵۵ ساله حدود ۲۱ برابر شده است که رشدی برابر ۴ درصد را نشان می‌دهد. چنان‌که در جدول شماره (۲)، مشاهده می‌شود رشد جمعیت آن در اغلب دوره‌ها بیش از رشد جمعیت شهری کشور بوده است؛

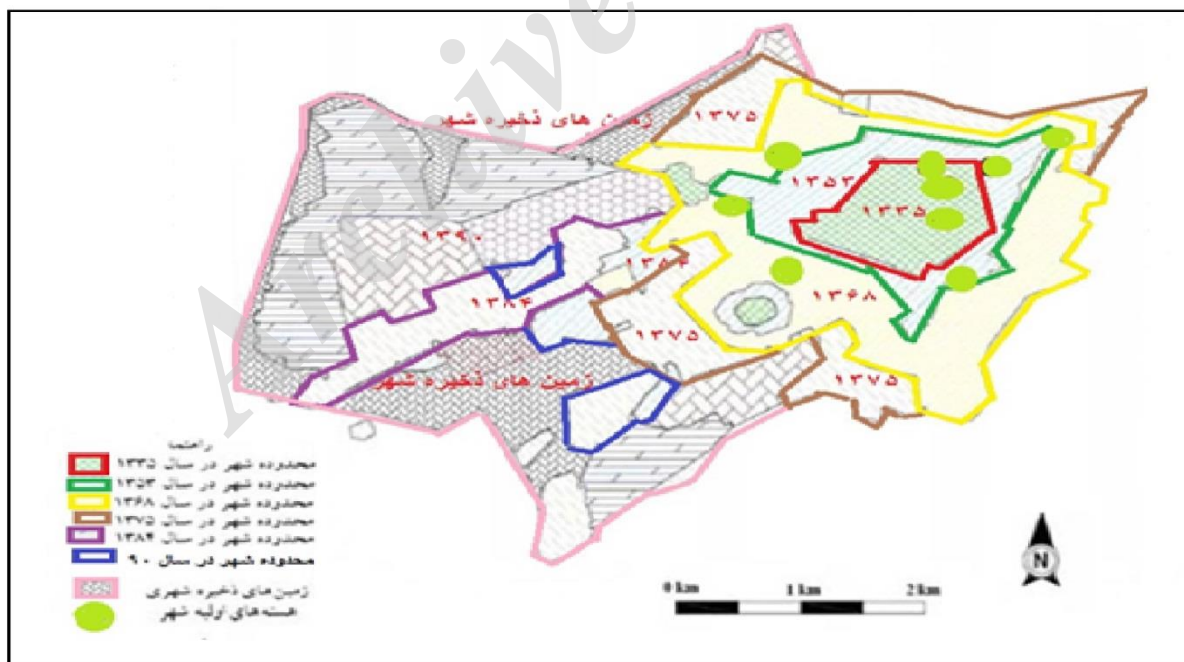

شکل ۲: نقشه شهر ایلام به تفکیک مناطق و نواحی شهری (Ilam DEpartemant of Roads & Urban Development, 2011:60)

جدول ۲: جمعیت شهر ایلام و تغییرات آن طی سال‌های ۱۳۳۵-۹۵

شرح	جمعیت در سال‌های						
	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۵
جمعیت شهر ایلام	۸۳۲۶	۱۵۴۹۳	۳۲۲۷۶	۸۹۲۸۳	۱۲۶۳۴۶	۱۶۰۳۵۵	۱۷۲۲۱۳
جمعیت شهری کشور (هزار نفر)	۵۹۵۴	۹۷۹۴	۱۵۸۵۴	۲۶۸۴۵	۳۶۸۱۶	۴۸۲۴۵	۵۳۶۴۷

(Source:)(Statistical Center of Iran, annual Statistical: 1956-2011)

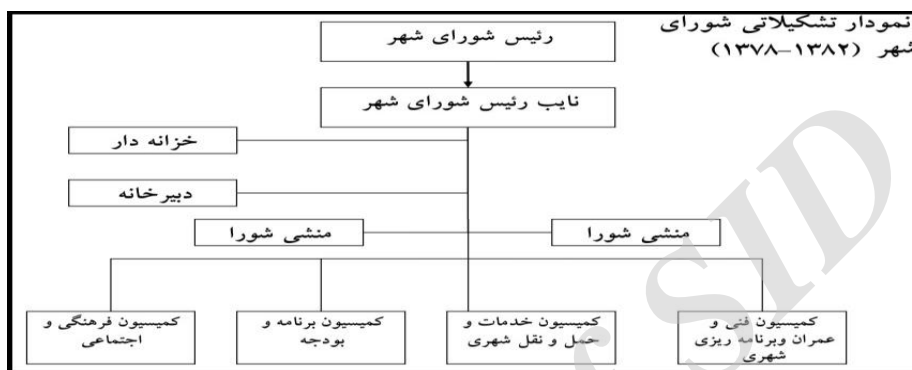
شکل ۳: مراحل گسترش شهر ایلام (Aliakbari, 2010, 50)

تاریخچه تشکیل شهرداری و شورای شهر در ایلام

فعالیت‌های شهرداری، (بلدیه قدیم) با تصویب قانون بلدیه در دوره اول مجلس شورای ملی در سال ۱۲۸۶ خورشیدی (دوره قاجار و مشروطیت) آغاز گردید. به نقل از اداره روابط عمومی شهرداری ایلام، از سال ۱۳۱۶

شمسی که سال تأسیس شهرداری ایلام است تاکنون بیش از ۳۰ نفر کلید دار شهرداری ایلام بوده‌اند. سروان «سهراب خان» در سال ۱۳۱۶ به‌عنوان نخستین شهردار ایلام منصوب شده است. (<http://www.ilam.ir/homepage.aspx>). پس از انقلاب در ایلام نیز به‌مانند دیگر شهرهای کشور پس از یک انتخابات موفق در تاریخ (۷ اسفندماه ۱۳۷۷ برگزار شد) و در ۹ اردیبهشت ۱۳۷۸ اولین دوره شورای اسلامی شهر شروع به کارکرد. دوره‌های دوم و سوم و چهارم و پنجم به ترتیب در سال‌های ۸۲ و ۸۶ و خردادماه ۱۳۹۲ و ۱۳۹۶ به فعالیت خود ادامه داده‌اند (Derakhshandeh, 1996:54).

شکل شماره ۲. نمودار تشکیلات شورای شهر (<http://www.ilam.ir/homepage.aspx>) (Source:)

یافته‌ها

همان‌طور که ذکر شد در این پژوهش از روش توصیفی - تحلیلی، کاربردی استفاده شد و به بررسی نقش مدیریت شهری در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی (مطالعه موردی؛ شهر ایلام) پرداخته شده است؛ (Hafez Nia, 2006: 65). و هدف اصلی شناسایی عوامل مؤثر در بهبود مدیریت شهری جهت ارتقای فرهنگ شهر و شهرنشینی ایلام می‌باشد. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت شهر ایلام ۱۹۴۰۳۰ نفر برآورد شده است البته از کل جمعیت شهر ایلام شهروندان ۲۰ سال و بیش تر آن مد نظر قرار گرفته است. حجم نمونه (شهروندان ۲۰ سال و بیشتر شهر ایلام ۴۶۵۲۹ نفر می‌باشد) که بر اساس فرمول کوچران یا کوکران (Cochran)، ۳۸۱ نفر برآورد شده است. جهت رسیدن به سؤالات و فرضیه‌های پژوهش تعداد ۳۸۱ پرسشنامه تنظیم شده که هر پرسشنامه حاوی ۲۷ سؤال و ۸۴ گویه را مورد بررسی قرار داده است. ورود اطلاعات و داده‌ها از طریق نرم‌افزار Spss صورت گرفته است.

جدول ۱؛ ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای استفاده‌شده در پژوهش

متغیر	ضریب آلفای کرونباخ
تشکیلات منسجم و کارآمد	۰/۵۷۹
مشارکت شهروندان در اداره شهر	۰/۶۳۴
حقوق شهروندی و ارائه خدمات	۰/۷۱۳
موانع مشارکت شهروندان	۰/۷۰۸
توسعه فرهنگ شهری و شهرنشینی	۰/۷۲۴

Source: Research findings

متغیرهایی که در این پژوهش به‌طور کلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند عبارت‌اند از؛ جنس، سن، تحصیلات، مدیریت شهری منسجم و کارآمد، میزان مشارکت شهروندان، ارائه خدمات شهری، حفظ حقوق شهروندی و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی می‌باشد؛ که این پرسشنامه‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای به

تفکیک مناطق شهری ایلام، به نسبت جمعیت هر منطقه بین شهروندان دارای محدوده سنی ۲۰ و بالاتر توزیع شده است. سؤال‌ها (گویه‌ها) در این پرسشنامه شامل دو قسمت است.

الف سؤالات عمومی: در این سؤالات سعی شده که اطلاعات کلی در مورد شهروندان اخذ شود، از جمله؛ سن، جنس و میزان تحصیلات.

ب سؤالات تخصصی: این سؤالات در ارتباط با پژوهش مورد نظر تهیه شده و سعی شده که قابل فهم باشد تا بهتر بتوان از نظرات، نگرش‌ها و عقاید افراد اطلاعات دقیق‌تری را کسب نمود.

سؤالات تخصصی پرسشنامه از طیف لیکرت پیروی می‌کند. این طیف از گرایش کاملاً موافق تا گرایش کاملاً مخالف یا (بسیار زیاد تا بسیار کم)، کشیده می‌شود که سؤالات ۴ تا ۲۷ پرسشنامه از این طیف پیروی می‌کنند. جهت بررسی نمرات هر کدام از سؤالات به هر کدام از طیف‌ها شماره‌هایی از ۱ تا ۵ اختصاص داده شده است؛ مثلاً به گرایش کاملاً مخالف یا بسیار کم (نمره ۱)، مخالف یا کم (نمره ۲)، نظری ندارم یا تا حدودی (متوسط نمره ۳)، موافق یا زیاد (نمره ۴) و کاملاً موافق یا بسیار زیاد (نمره ۵) داده شده است. از آزمون ضریب همبستگی پیرسون جهت مقایسه نمرات گروه نمونه با ملاک جامعه استفاده شده است. همچنین برای بررسی رابطه بین جنسیت شهروندان و میزان توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی از آزمون T-Test استفاده شده است و برای بررسی رابطه بین سطح تحصیلات شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن و همچنین جهت پیش‌بینی مدل تأثیر متغیرهای سؤالات پرسشنامه بر نقش و عملکرد مدیریت شهری ایلام از تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده گردید. (Porgetabi & Safari Shali, 2016:535)

متغیر مستقل سطح تحصیلات شهروندان در سطح تربیتی و متغیر وابسته آن توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند، از ضریب همبستگی اسپیرمن برای بررسی استفاده شده است:

جدول ۳: رابطه بین سطح تحصیلات شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی

متغیر	متغیر	ضریب همبستگی اسپیرمن	سطح معناداری
سطح تحصیلات شهروندان	توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی	۰/۱۴۵	۰/۰۰۵

Source: Research findings

بین سطح تحصیلات و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی رابطه معنادار وجود دارد ($P < 0/05$). بنابراین وجود " رابطه سطح تحصیلات شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی " تأیید می‌شود.

متغیر مستقل جنسیت شهروندان در سطح سنجش اسمی و متغیر وابسته آن توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند، از تی تست برای بررسی استفاده شده است:

جدول ۴: رابطه بین جنسیت شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی

متغیر	جنسیت	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	سطح معنی داری
جنسیت	زن	۱۶/۱۸۲	۲/۳۱۱	-۰/۸۱۴	۰/۴۱۰
	مرد	۱۶/۳۹۰	۲/۶۰۴		

Source: Research findings

بین جنسیت شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی رابطه معنادار وجود ندارد ($P > 0/05$). بنابراین " رابطه جنسیت شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی " تأیید نمی‌شود.

دو متغیر تشکیلات منسجم و کارآمد و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند، از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی استفاده شده است:

جدول ۵: رابطه بین تشکیلات منسجم و کارآمد و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی

متغیر	متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
تشکیلات منسجم و کارآمد	توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی	۰/۰۸۴	۰/۱۰۳

Source: Research findings

بین تشکیلات منسجم و کارآمد و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی رابطه معنادار وجود ندارد ($P > 0/05$). بنابراین "رابطه بین تشکیلات منسجم و کارآمد و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی" تأیید نمی‌شود.

دو متغیر مشارکت شهروندان در اداره امور شهر و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند، از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی استفاده شده است؛

جدول ۶: رابطه بین مشارکت شهروندان در اداره امور شهر و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی

متغیر	متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
مشارکت شهروندان در اداره امور شهر	توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی	۰/۲۴۴	۰/۰۰۰

Source: Research findings

بین مشارکت شهروندان در اداره امور شهر و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی رابطه معنادار وجود دارد ($P < 0/05$). بنابراین "رابطه بین مشارکت شهروندان در اداره امور شهر و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی" تأیید می‌شود.

دو متغیر حقوق شهروندی و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند، از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی استفاده شده است:

جدول ۷: رابطه بین حقوق شهروندی و ارائه خدمات شهری و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی

متغیر	متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
حقوق شهروندی و ارائه خدمات شهری	توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی	۰/۲۵۰	۰/۰۰۰

Source: Research findings

بین حقوق شهروندی و ارائه خدمات شهری و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی رابطه معنادار وجود دارد ($P < 0/05$). بنابراین "رابطه بین حقوق شهروندی و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی" تأیید می‌شود.

دو متغیر مشارکت شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند، از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی استفاده شده است.

جدول ۸: رابطه بین موانع مشارکت شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی

متغیر	متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
موانع مشارکت شهروندان	توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی	۰/۰۳۷	۰/۴۶۹

Source: Research findings

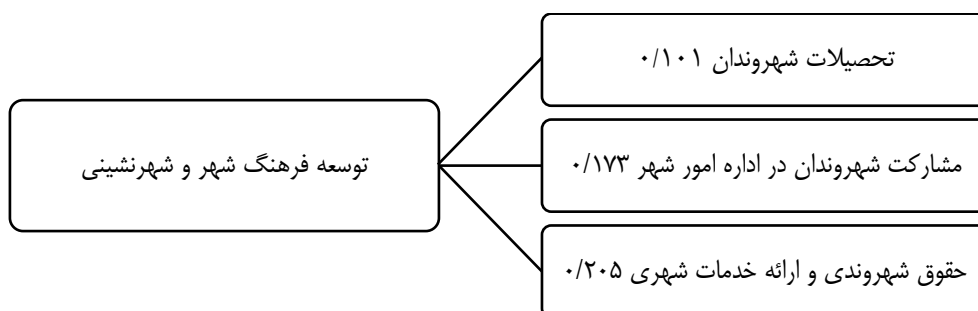
بین موانع مشارکت شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی رابطه معنادار وجود ندارد ($P > 0/05$). بنابراین "رابطه بین موانع مشارکت شهروندان و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی" تأیید نمی‌شود.

جدول ۹: رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی

متغیرهای مستقل	بنا (ضریب تأثیر)	سطح معنی داری
تخصیلات	۰/۱۰۱	۰/۰۴۳
مشارکت شهروندان در اداره امور شهر	۰/۱۷۳	۰/۰۰۱
حقوق شهروندی و ارائه خدمات شهری	۰/۲۰۵	۰/۰۰۰

R	R square	Adjusted R square
۰/۵۲۱	۰/۳۹۳	۰/۳۸۵

Source: Research findings

شکل ۴: مدل به‌دست‌آمده از متغیرهای تأثیرگذار بر توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی Source: Research findings

از مجموعه متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیون، ۳ متغیر تأثیر معنی‌داری بر متغیر وابسته داشته‌اند. از بین متغیرهای باقی‌مانده در مدل رگرسیون، حقوق شهروندی، در مجموع بیشترین تأثیر را بر روی توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی داشته است. واریانس ترکیب خطی متغیرهای مستقل می‌تواند بیش از ۳۹ درصد از واریانس میزان توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی را توضیح دهد. مابقی تغییرات متغیر وابسته احتمالاً به دلیل به‌حساب نیامدن برخی از متغیرهایی است که بر این متغیر تأثیرگذار هستند.

نتیجه‌گیری

بنابراین می‌توان گفت از شرایطیکه باعث موفقیت مدیریت شهری ایلام، هماهنگ کردن تصمیمات بین سازمان‌های مختلف تصمیم‌گیرنده و داشتن اختیارات لازم در استفاده از منابع، اجرا کردن تصمیمات و نظارت بر آنها در شهر است که در صورت وجود یک مدیریت منسجم و واحد، این شرایط به بهترین صورت بر آورده می‌شود و مانع از هدر رفتن وقت و انرژی می‌شود:

نتایج پژوهش میدانی بیانگر اینست که؛ ۱- مدیریت شهری ایلام از تشکیلات منسجم و کارآمدی برخوردار نیست و نیاز است جهت ارتقای فرهنگ شهر و شهرنشینی توجه بیشتر و برنامه‌ریزی دقیق‌تری صورت بگیرد: ۲- اکثر شهروندان ایلامی با مفهوم حقوق شهروندی آشنایی چندانی ندارند، بنابراین آگاه‌سازی شهروندان با مفهوم حقوق شهروندی و آموزش و توانمندی آنان جهت ارتقای مهارت‌ها و کسب عادت‌های صحیح زندگی اجتماعی پیش شرط لازم در اداره امور شهر می‌باشد و این امر نیاز به برنامه‌ریزی و سیاستگذاری اجتماعی دارد، که مدیریت شهری ایلام می‌تواند در این خصوص بسیار تأثیرگذار باشد: ۳- با توجه به بی‌رغبتی شهروندان ایلامی در مشارکت با شورا، شهرداری و اداره امور شهری و سایر فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی و غیره می‌توان چنین نتیجه گرفت که این موارد به دلیل عدم رشد گروه‌های اجتماعی و نهادهای مدنی و مردم‌نهاد و همچنین نبود فرصت‌های لازم برای مشارکت شهروندان به سبب ضعف در سیستم مدیریت شهری باشد، که با افزایش اعتماد اجتماعی، روحیه‌ی همکاری و تقویت هویت جمعی فراگیر می‌توان به افزایش مشارکت داوطلبانه شهروندان امیدوار بود. در غیر این صورت کم‌توجهی خود شهروندان به بحث مشارکت گروهی و نرسیدن به این جمله که شهر ما خانه ماست، زمینه‌های رفتار مشارکت جویانه پدید نخواهد آمد.

در خصوص رفع موانع مشارکت شهروندان ایلامی لازم است؛ ۱- تا مدیریت شهری ایلام جهت جلب مشارکت در امور شهری توجه بیشتر و اصولی‌تری داشته باشد: ۲- در مقابل عوارض پرداختی از جانب شهروندان، خدمات

مناسب و مورد نیاز شهروندان را به بهترین شکل ممکن ارائه دهد؛ ۳- با ایجاد روحیه مشارکت و جلب اعتماد عمومی، توجه شهروندان را نسبت به مدیریت شهری ایلام جلب نماید؛ ۴- از طریق آموزش و توانمندسازی شهروندان از طریق برنامه‌های مختلف تخصصی، شهروندان را با حقوق شهروندی و قوانین و مقررات شهرنشینی بیشتر آشنا نماید.

با توجه به عملکرد ضعیف مدیریت شهری در شهر ایلام و راضی نبودن اکثر شهروندان از عملکرد مدیران شهری لازم است؛ ۱- تا تشکیلات مدیریت شهری انعطاف پذیر تر، منسجم تر، کار آمدتر و با مشارکت بیشتر شهروندان عمل نماید؛ ۲- مدیریت شهری ایلام جهت رسیدن به نتایج مطلوب تر از تشریفات و کاغذ بازی‌های اداری بپرهیزد؛ ۳- اطلاعات مورد نیاز شهروندان به راحتی در اختیار آنها گذاشته شود؛ ۴- سامانه‌ای جهت ارتباط هر چه بهتر شهروندان برقرار شود تا شهروندان بتوانند سؤالات و مشکلات خود را با مدیران شهری در میان بگذارند؛ ۵- مدیران شهری ایلام با آموزش و فرهنگ‌سازی شهروندان را از کلیه ضوابط و قوانین و مقررات شهری آگاه سازند؛ ۶- مدیریت شهری ایلام جهت عملکرد بهتر بایستی از افراد مسئولیت‌پذیر و متخصص در امور شهری استفاده نماید؛ ۷- مدیریت شهری ایلام بایستی با ایجاد ارتباط از خواسته‌های شهروندان و مردم آگاهی درست به دست آورد؛ ۸- مدیریت شهری ایلام به حقوق شهروندان هر چه بیشتر احترام بگذارد؛ ۹- مدیریت شهری ایلام بایستی جهت ایمنی بیشتر شهروندان در برابر حوادث غیر مترقبه آتش سوزی و سیل و غیره تلاش نماید؛ ۱۰- مدیریت شهری ایلام بایستی اقدام به برگزاری نمایشگاه‌های متعدد در زمینه‌های مختلف هنری و فرهنگی و غیره نماید؛ ۱۱- مدیریت شهری ایلام بایستی در جهت آبادانی بیشتر شهر ایلام در خصوص آسفالت و لکه‌گیری خیابان‌ها و کوچه‌ها و بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده بهتر عمل نماید؛ ۱۲- در حفظ اماکن عمومی و آثار باستانی موجود در شهر با مشارکت سایر ارگان‌ها و سازمان‌های مرتبط، نهایت تلاش خود را به کار بگیرد؛ ۱۳- در نظافت سطح شهر، پیاده-روها و معابر رسیدگی به فضاهای شهری و زیباسازی آنها اقدامات لازم را انجام دهد؛ ۱۴- اقدام به ایجاد بیشتر پارک‌ها و مراکز تفریحی و گردشگری و افزایش فضای سبز، کمربندی‌ها و پارکینگ‌ها و همچنین پایانه‌ها در سطح شهر نماید؛ ۱۵- در خصوص ایجاد مراکز فرهنگی از جمله کتابخانه‌ها به تعداد مورد نیاز در سطح شهر اقدامات موثرتری انجام دهد؛ ۱۶- جهت ایجاد مسکن ارزان و با کیفیت تلاش بیشتری انجام دهد؛ ۱۷- به فرآیند صدور پروانه‌های ساختمانی نظارت بیشتری داشته باشد؛ ۱۸- به وضعیت حمل و نقل عمومی در سطح شهر ایلام و نرخ کرایه‌ها نظارت دقیق‌تری اعمال نماید؛ ۱۹- اقدامات جدی‌تری در خصوص ایجاد شورایی‌ها در سطح محلات، و شهردار در مدرسه‌ها جهت اداره مشارکتی و موفقیت آمیز صورت گیرد؛ ۲۰- مشارکت بخش‌های خصوصی را با بخش‌های دولتی و مدیریت شهری را جهت اداره بهتر امور شهر تقویت کند؛

چالش‌ها و موانع موجود بر سر راه مدیریت شهری ایلام

۱- مدیریت شهری و از جمله شهرداری و شورای شهر از جمله سازمان‌هایی هستند که نقش مهمی در توسعه و گسترش عرصه‌های مدنی دارند، اما متأسفانه از جایگاه اصلی خود که برنامه‌ریزی و مدیریت امور شهری است، دور مانده‌اند و تبدیل به سازمان‌هایی با نیروی انسانی ناکارآمد و خدمات نه چندان با کیفیت شده‌اند؛ ۲- عرصه‌های عمل شهرداری در ارائه خدمات شهری محدود به چند بعد خاص مانند بهداشت، نظافت شهری و یا تأمین خدماتی مانند

گورستان و خدمات ایمنی و آتش نشانی می‌گردد. و این واقعیت سبب می‌گردد تا خصوصی‌سازی خدمات شهری شهرداری نیز محدود گردد؛ ۳- وجود نظام مدیریت شهری از بالا به پایین به جای مدیریت و برنامه‌ریزی از پایین به بالا در عرصه مدیریت شهری؛ ۴- عدم وجود سیستم غیرمتمرکز در برنامه‌ریزی‌ها سبب شده تا انعطاف‌پذیری، شفافیت و پاسخگویی مدیریت شهری کاهش یابد؛ ۵- مدیریت شهری بدون توجه به نظام مدیریت مالی تخصصی خود مقید به انجام وظایف یکسانی در اداره امور شهری خود می‌باشد و مکانیزم‌های بومی و محلی مورد توجه کمتری قرار می‌گیرد؛ ۶- مدیریت شهری به دلیل ضعف توان مالی و انسانی هیچگونه برنامه آموزشی جهت جلب مشارکت شهروندان در اداره امور شهر ندارد؛ ۷- با وجود تشکیل شورای شهر، شهرداری از مشارکت فعال مردمی در اداره امور شهر محروم گردید؛ ۸- نبود دیدگاهی جامع و منسجم نسبت به مدیریت شهری و از جمله شهرداری و هم چنین واگذاری و تفکیک وظایف از آنها منجر به تعدد و تداخل در مدیریت شهری و هم چنین کاهش کارایی مدیریت شهری گردیده است؛ ۹- مدیریت شهری و از جمله شهرداری در حالی وظیفه اداره شهر را برعهده دارد و با عنوان مسئول در برابر مردم و با واسطه شورای شهر شناخته می‌شود که ده‌ها سازمان، نهاد و ارگان دیگر در اداره امور شهر دخیل هستند و به صورت ناهماهنگ و مستقل از مدیریت شهری عمل می‌کنند؛ ۱۰- به دلیل نامشخص بودن و تداخل وظایف شورای شهر در رابطه با سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی، امکان افزایش کارایی شورای شهری در حل مشکلات شهر و ایجاد زمینه‌ای جلب مشارکت شهروندان در اداره امور شهر کم می‌باشد؛ ۱۱- بورس بازرگانی اراضی شهری یکی از موانع اساسی رکود بازار تولید مسکن محسوب می‌گردد. در عین حال افزایش تولید مسکن به خصوص مسکن انبوه ضروری و مطلوب است ولی راهکارهای تحقق این امر موجبات ضرر به نهادی را فراهم می‌کند که متولی افزایش کیفیت محیط زندگی شهروندان است و با وجود مسکن بدون ارائه خدمات مطلوب شهری، امکان ایجاد محیط مطلوب برای ساکنان همان مسکن ساخته شده وجود ندارد؛ ۱۲- واگذاری برخی از امور اجرایی از جمله حفاظت از آثار تاریخی - فرهنگی و مذهبی به شورای شهر به دلیل اهمیت و ضرورت بافت‌ها و یادمان‌های تاریخی و قدیمی مطلوب است، اما وظیفه شورای شهر تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، نظارت و کنترل بر وظایف اجرایی است و بهتر است جهت مدیریت این امور از مشارکت سازمان‌های مرتبط با شهرداری استفاده گردد؛ ۱۳- اراضی موات و بایر در محدوده خدماتی شهر در اختیار سازمان ملی زمین و مسکن است و با این طرح مدیریت شهری و از جمله شهرداری عملاً بایستی اراضی مورد نیاز برای ساخت سینما و مجتمع‌های فرهنگی را خریداری و در اختیار سازندگان قرار دهد و این خود نیازمند صرف هزینه‌های زیاد برای شهرداری است و مدیریت شهری را با مشکل مواجه می‌کند و نیاز به مشارکت بیشتر سایر ارگان‌ها به جزء سازمان تبلیغات اسلامی و بنیاد مستضعفان را می‌طلبد؛ ۱۴- کمبود منابع مالی مدیریت شهری را از عملکرد مطلوب باز می‌دارد؛ ۱۵- وجود فقر از توان بالقوه برای انواع مشارکت‌های مردمی می‌کاهد و پایداری فرآیند توسعه مورد تردید قرار می‌گیرد. از این رو یکی از محورهای بهبود مدیریت شهری، اتخاذ سیاست‌های مؤثر برای کاهش فقر می‌باشد؛ ۱۶- محدود بودن حوزه اختیارات شورا در برنامه‌ریزی و مدیریت امور شهر؛ ۱۷- سطح پایین کارایی کارکنان شهرداری به سبب نداشتن آموزش‌های کافی و مناسب مشکلاتی است شهر و مدیریت شهری با آن مواجه است؛ ۱۸- فقدان روابط سازمانی بین شهردار و شورای شهر از عوامل مهمی است که در ناکارآمدی مدیریت شهری ایلام بسیار تاثیرگذار است؛ ۱۹- نبود ساز و کار مناسب

جهت جمع آوری پیشنهادهای مسئولان و مدیران رده‌های پایین‌تر به منظور استفاده از هم‌فکری سازمانی؛ ۲۰- از سایر موانع و مشکلات موجود در مدیریت شهری می‌توان به بی‌تجربگی اعضای شورای شهر جهت اداره شهر اشاره نمود که آن‌ها عموماً افرادی هستند که مشاغل و تجربیات اصلی‌شان ارتباط چندانی با وظایف اداره امور شهری ندارد.

در مجموع می‌توان موانع و مشکلات موجود بر سر راه مدیریت شهری ایلام را چنین جمع‌بندی نمود: ۱- ارائه نشدن خدمات مناسب در مقابل عوارض دریافتی از شهروندان؛ ۲- عدم آگاهی و آشنا نبودن شهروندان ایلامی با حقوق شهروندی؛ ۳- عدم اعتماد شهروندان ایلامی به مدیریت شهری ایلام؛ ۴- کم‌توجهی و کوتاهی مدیران شهری در جهت جلب مشارکت بیشتر شهروندان ایلامی در اداره امور شهر؛ ۵- تکیه مدیران شهری ایلام بر سیستم متمرکز و غیردموکراتیک و بی‌توجهی به نهادهای عمومی و مدنی؛ ۶- وصول درآمد ناپایدار و رانتی برای ایجاد خدمات شهری مورد نیاز شهروندان؛ ۷- کوتاهی دوره مدیریت مدیران شهری؛ ۸- بی‌مسئولیتی و بی‌برنامه‌گی و تاکید بر نگرش بخشی به جای نگرش سیستمی؛ ۹- تکیه بر فرد محوری به جای برنامه محوری؛ ۱۰- چندپارگی در مدیریت شهری، چه در درون شهرداری و چه در درون نهادهای ذیربط؛ ۱۱- عدم شفافیت و پاسخگویی و عدم حسابرسی و اطلاع‌رسانی مدیران شهری ایلام؛ ۱۲- بی‌توجهی به آموزش شهروندان و مدیران و کارکنان؛ ۱۳- مشخص نبودن دقیق مسئولیت‌ها و اختیارات مدیران و کارکنان شهرداری؛ ۱۴- نبود الزامات جهت سیاستگذاری و برنامه‌ریزی بلندمدت برای فعالیت‌های شهرداری؛ ۱۵- مشکلات فرهنگی، از جمله گریز از نظم و برنامه‌ریزی و نبود علاقه به مشارکت در امور؛ ۱۶- مشکلات موجود در زمینه نظام حقوق و دستمزد کارکنان شهرداری؛ ۱۷- نبود ساز و کارهای تصمیم‌گیری در جهت تدوین استراتژی بهبود عملکرد مدیریت شهری؛ ۱۸- شورا با عنوان کسب منبع درآمد برای شهرداری توان کافی ندارد؛ ۱۸- شهردار قادر به مدیریت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و امنیتی شهر نیست؛ ۱۹- مدیریت شهری توان هماهنگی و جلب مشارکت نهادهای دولتی و خصوصی در سطح شهر را ندارد؛ ۲۰- ریشه‌های اصلی بروز بحران در شهر ضعف فرهنگ شهری است.

از سایر مشکلات موجود در مدیریت شهری ایلام، مشکلات محلات دارای اسکان غیررسمی است که به اختصار به برخی از آنها اشاره می‌گردد:

۱. سازمان نیافتگی اجتماعی و عدم رویارویی با شرایط پیشرفته زندگی؛ ۲- مشکلات عمده زیست محیطی که بیشتر به نبود و کمبود شبکه فاضلاب، آب لوله‌کشی و جمع‌آوری زباله‌های خانگی ارتباط دارد؛ ۳- دشواری دسترسی به امکانات و خدمات مناسب و کافی؛ ۴- نداشتن شغل رسمی و ثابت و پایین بودن درآمد؛ ۵- فقدان سند قانونی مالکیت، مجوز قانونی و پروانه ساخت ساختمانی؛ ۶- قرار گرفتن در مقابل خطرات و آسیب‌های اجتماعی که باعث جدایی‌گزینی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این محلات از محلات اصلی شهر شده است.

پیشنهادات و راهبردها

در صورت جلب مشارکت فعال و آگاهانه شهروندان ایلامی در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌توان به پیامدهای ذیل دست یافت؛ ۱- آگاهی مردم از مهارت‌ها و توانایی‌های خود؛ ۲- تقویت حس اعتماد و اطمینان نسبت

به مدیران شهری؛ ۳- تقویت حس همکاری میان شهروندان و مدیران شهری؛ ۴- بروز خلاقیت شهروندان و ارائه طرح‌ها و پیشنهادات؛ ۵- حل مشکلات شهری از طریق شهروندان؛ ۶- احساس تعلق بیشتر به جامعه شهری؛ ۷- تعیین اولویت‌ها و نیازهای شهروندان و تلاش جهت بهبود و کیفیت زندگی آنان.

در مجموع می‌توان گفت: ۱- تقویت جامعه مدنی، تقویت عرصه عمومی و تقویت شهروندی منجر به توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی ایلام می‌گردد؛ ۲- آگاهی دقیق از نیازهای کالبدی شهر ایلام و تلاش جهت رفع آن‌ها، تحکیم هویت محلی و فرهنگی، کسب خود مختاری محلی و سیاسی منجر به توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی ایلام خواهد شد؛ ۳- مدیریت شهری ایلام زمانی به حد مطلوب خود خواهد رسید که مشارکتی، پاسخگو، شفاف، مسئول، مؤثر و کارآمد و منسجم، مساوات طلب، انعطاف پذیر باشد؛ ۴- در مجموع رسیدن به توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی در ایلام مستلزم ارتباط تنگاتنگ میان شهروندان، بخش خصوصی و جامعه مدنی و همچنین مدیریت شهری ایلام می‌باشد.

۷ پیشنهادات اجرایی

به منظور ایجاد ظرفیت‌های جدید و توانمند ساختن مدیریت شهری ایلام می‌توان چندین محور جهت سیاستگذاری و برنامه‌ریزی مدیریت شهری انتخاب کرد که این محورها عبارتند از: ۱- بهبود اقتصاد شهری در ایلام؛ ۲- تأمین خدمات زیربنایی در شهر ایلام؛ ۳- مدیریت کاربری زمین در شهر ایلام؛ ۴- فقر زدایی در شهر و مدیریت شهری ایلام. در کنار این چهار محور توجه به محیط زیست که یکی از ارکان توسعه است، به مداخله صحیح مدیریت شهری ایلام نیز نیاز است. و در این صورت است که می‌توان به توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی نزدیک شد. چرا که در دیدگاه جدید مدیریت شهری، شهر به مثابه موتور رشد اقتصادی که نیازمند تقویت است مطرح می‌گردد. به طور کلی شهر تنها مصرف کننده بخش عمده‌ای از منابع نیست. سهم بالایی از تولیدات ناخالص داخلی نیز در شهر تولید می‌گردد. محور سیاست گذاری‌ها در تقویت اقتصاد شهری، ایجاد ظرفیت‌های جدید و افزایش کارایی در بهره برداری از ظرفیت‌های تولیدی است. توجه هر چه بیشتر مدیریت شهری به ویژه به نقش خدمات زیربنایی به عنوان یکی از عوامل اصلی توسعه شهری، می‌تواند کنترل هدایت توسعه شهر را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی متأثر می‌سازد. مدیریت کاربری زمین به عنوان موثرترین ابزار مدیریت شهری در نظر گرفته می‌شود بهبود عملکرد بازار زمین و افزایش میزان دسترسی به این بازار متناسب با نرخ شهرنشینی محور سیاست گذاری در این زمینه است. اصلاح عملکرد بازار زمین تأثیر بسزایی در افزایش تولید، استفاده صحیح از این منبع با ارزش و توزیع قدرت خواهد داشت. با گسترش فقر، از توان بالقوه برای انواع مشارکت‌های مردمی کاسته خواهد شد و پایداری فرآیند توسعه مورد تردید قرار خواهد گرفت. از این رو یکی از محورهای مدیریت شهری، اتخاذ سیاست‌های مؤثر برای کاهش فقر و توانمندساختن گروه‌های هدف است. در این زمینه اجرای سیاست خودیاری (Self help) برای کاهش فقر پیشنهاد می‌گردد. یعنی ضرورت مشارکت شهروندان با حمایت مدیریت شهری مورد تأکید قرار می‌گیرد. زیرا هیچ کس به جزء خود شهروندان قادر به تشخیص نیازها و اهداف و راه‌های مناسب برای مقابله با فقر نیستند. مدیریت شهری در کنار سایر سیاست‌ها لازم است به امر مدیریت محیط زیست بپردازد و در این خصوص به سه

محور توجه کند از جمله؛ مدیریت مواد زائد (زباله‌های خانگی و صنعتی)، کنترل آلودگی‌های زیست محیطی و حفاظت از فضاها و ارزشمند طبیعی و عمومی.

جمع بندی نهایی

از کارآمدترین ساز و کارهای مدیریت شهری برای رسیدن به مناسبات اجتماعی مطلوب و کاهش هزینه‌های وارده به شهر توجه و برنامه‌ریزی جهت ارتقای فرهنگ شهر در بین کلیه شهروندان به طور خاص و شهروندان ایلامی به طور عام می‌باشد. (Imani jajarmi, 2001: 43). آموزش و توانمندسازی شهروندان جهت ارتقای مهارت‌ها و کسب عادت‌های صحیح زندگی اجتماعی و به روز، رفتارهای مطلوب شهروندی به ویژه در راه بهره‌گیری مناسبات از امکانات شهری از جمله ضرورت‌های مدیریت شهری در توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی ایلام است. در این پژوهش توصیفی - تحلیلی و کاربردی همان طور که گفته شد در ابتدا متغیرهای سن، جنس، میزان تحصیلات، تشکیلات منسجم و کارآمد مدیریت شهری، میزان مشارکت شهروندان، حفظ حقوق شهروندی، ارائه خدمات شهری و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش نشان می‌دهد فراوانی پاسخگویی به سؤالات توسط مردان به زنان از درصد بیشتری برخوردار است و از نظر تحصیلات نیز اکثر پاسخگویان در مقطع فوق دیپلم و لیسانس قرار دارند. بنابراین می‌توان گفت که اکثراً افرادی آگاه و مطلع نسبت به مفاهیم به پرسش‌ها پاسخ داده‌اند و محدوده سنی اکثر آنها بین ۲۵ تا ۳۵ و ۳۶ تا ۵۰ سال می‌باشد که این افراد بیشتر می‌توانند در مدیریت و توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی ایلام تأثیر گذار باشند. در مجموع بر طبق یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که مدیریت شهری ایلام از تشکیلات منسجم و کارآمدی برخوردار نیست و وظایف محوله به مدیریت شهری از انعطاف پذیری کمتری برخوردار است و با توجه به ازدیاد جمعیت بر اثر مهاجرت روستائیان به شهر و اسکان غیررسمی آنان بخش زیادی از جمعیت در حاشیه شهر قرار گرفته است و مدیریت شهری ایلام نتوانسته در حفظ حقوق شهروندی و ارائه خدمات به آنان و سایر شهروندان موفق باشد و به طور کلی توسعه شهر و شهرنشینی با توسعه فرهنگی و اجتماعی کمی همراه بوده است. همچنین به دلیل ضعف مدیریت شهری ایلام و رشد نیافتگی گروه‌های اجتماعی و نهادهای مدنی، روحیه مشارکت و همکاری داوطلبانه شهروندان در اداره امور شهر رضایت‌مند نیست و لازم است در این خصوص آموزش‌های موثری به شهروندان داده شود تا بتوان موانع مشارکت آنان را کاهش داد. تنها از طریق مدیریت منسجم و کارآمد، تقویت مشارکت و همکاری با سایر ارگان‌های دولتی و خصوصی، آگاهی از حقوق شهروندان، احترام به حقوق شهروندان، تعادل در ارائه خدمات شهری به شهروندان و بهبود شیوه‌های مدیریت مالی و اقتصادی در مدیریت شهری می‌توان کیفیت زندگی شهروندان ایلامی را تغییر داد و به توسعه فرهنگ شهر و شهرنشینی نزدیک شد.

References

- Abbasi Shokouhi, Hamid (2000): A study of the Role and Position of the Islamic Council in the Urban Management Structure in Iran: Dr Rafieyan; MSc graduated in Tarbiat Modarres University.
- Afshar Sistani, Iraj (1993), Ilam and his ancint civilization, Ministry of Culture and Islamic Guidance Printing and Publishing Organization, First Printing, Winter 1993, 507
- Biglari, Shadi (2010): Evaluation of the Performance of Urban Management in the Sustainability of District 2 Municipality in region 4 of Tehran; Dr. Gholamreza Kazemian; M.Sc. graduated in Tarbiat Modares University
- Boed Technic Consulting Engineers, 2005.

- Dabir, AliReza (2011): Designing an Implementing of Integrated Urban Management Model with Capability Approach (Tehran Case Study); Dr. Gholamali Tabarsa; MSc graduated in Shahid Beheshti University
- Derakhshandeh, Seyyed Mohammad, (1996), Ilam Arous Zagros, Iran Publications
- gholfi, Mohammad Vahid (summer 2000): "Application of Indices of Cultural Development in Rural Areas", Monthly Journal of Housing and Revolution;
- Kazemian, Gholam Reza (2004): "City Council or City Council", Monthly Magazine of Municipalities, 3rd.
- Habib Pourgtabi, Karam & Safari Shali, Reza (2016), A comprehensive guide to the use of spss in the Surveying Research publication, Ghazal Publications.
- Hafez Nia, Mohammad Reza (2005): Introduction to Research Methods in the Humanities; Tehran: Organization for the Study and Compilation of Humanities Books of Universities (smt); 11th Edition.
- Ilam Departament of Roads & Urban Development, 2011:35)
- Imani Jajarmi, Hossein (autumn 2001): "Social fund and Urban Management"; Urban Management Quarterly; 7th edition
- Khalidi, Hajar (2010): Environmental Sustainability with Emphasis on Urban Solid Waste Management (Urmia): Dr. Jamileh Tavakoli Nia and Engineer Batool Majidi Khamenei; MSc graduated in Shahid Beheshti University.
- Khazaei, Mostafa (2008): The Role of Urban Management in Spatial Development of the City of Nahavand after the Islamic Revolution: Dr. Hossein Abbasiinejad; MSc graduated in Tehran University
- Mohammadzadeh, Abbas (spring and summer 2008): "Management is a moral imperative"; Journal of Management Studies; Publications Center for Management Education Studies; Vol. 21 and No. 22.
- Mozhini, Manouchehr (2000): "Municipalities, Councils and Urban Management in Iran"; Urban Management Quarterly; Q1: 2.
- Moein, Muhammad (2007): Dean Persian Language; Tehran: Farhangnam Publication and Arid Book.
- Nawabakhsh, Mehrdad (2009): An Introduction to Urban Sociology; Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran; First edition.
- Najati Hosseini, Seyed Mahmoud (2000): "The New Paradigm of Urban Management"; Urban Management Quarterly; Q1, Q1
- Papeli Yazdi, Mohammad Hossein and Rajabi Sanaajerdi, Hossein (2010): The theory of the city and its surroundings; Tehran: Organization for the Study and Compilation of Humanities Books of Universities (smt); Fourth Edition
- Piran, Parviz (winter 2001): "Urban Culture"; Urban Management Quarterly;
- Rezaei Rad, Reza: "Cultural Insight and its Role in Architectural and Urban Development"; Journal of Architecture and Urbanism; Second Volume: 12.
- Saeed Nia, Ahmad (2004): The Green Book Guide for municipalities and Urban Management; Tehran: The Organization of Municipalities; Third Edition.
- Statistical Center of Iran, annual Statistical:1956-2011
- Statistics Management and Planning Organisation of Islamic Republic of Iran, 2011:300).
- Shokoei, Hossein (2003): Environmental Philosophy and Geography School; Gitashenasi Publishing.
- Shokouti, Hossein and Mosa Kazemi, Seyyed Mehdi (2007): Urban Geography Basics; Third Edition; Tehran: Payame Noor University.
- <http://www.ilam.ir/homepage.aspx?site=DouranPortal&tabid=1&lang=fa-IR>
- Zeiafati, Kaveh (2006): Urban Management operation in Physical Expansion of Bokan City; Dr. Zohreh fani: MSc graduated in Shahid Beheshti University.
- Margre, Jaime & Bertrana, Xavier(2004), Local Governments and Public City Managers in Seventeen European Countries, http://www.esital.org/pdf/documents/2006_01_Local_Government_S.pdf.
- Rakodi, C.2001. Forget planning, put politics first? Priorities for urban management in developing countries, Journal of JAG, Volume.3. pp. 209-223
- Cheema, G. Shabbir, Ward, Sandra E. (1993). Urban management: policies and innovations in developing countries, United Nations University, Program on Population (East-West Center).
- McGill, R. 1998. Urban Management in Developing Countries, Cities, Vol.15, No.6, pp. 463-471.
- Van Dijk, M.P. 2006. Managing Cities in Developing Countries, publish in Chinese by renmin university press, 212 p. www.tebyan-zn.ir